

TÜRKMENİSTAN ATASÖZLERİ (NAĞILLAR)

Türkmenistan Atasözlerinin Sınıflandırılması ve Türkiye Türkçesindeki Atasözleri ile Karşılaştırılması

AR. GÖR. LEVENT DOĞAN

Türkler yüzyıllar içinde, farklı coğrafi bölgelerde birbirinden habersiz müşterek edebî ürünler meydana getirmişlerdir. Bu ürünlerin (destan, masal, hikâye, deyim ve atasözü vb.) ve kahramanlarının benzerliği aramızdaki ortak duygu ve düşünce birliğinin neticesidir. Halk bilimi (folklor) içinde yer alan yukarıda isimlerini saydığımız türler, halk kültürünü ve onun bedîf zevkini yansıtır. Türk dünyası ile aramızdaki duvarlar yıkılıp, köprüler kurulduğunda, bu müşterek ürünler bir takım ilmî çalışmalara temel teşkil etmiştir.

Bu çalışmalara küçük çapta da olsa katkıda bulunmak amacıyla, gerek söyleyiş, gerek fonetik-morfolojik ve gerekse mana bakımından, bizimle bazen benzerlikler, bazen de büyük farklılıklar göstermiş olan Türkmenistan atasözleri (*nağıl*) üzerinde duracağız. Bu vesileyle “halkın sesi” olarak kabul ettiğimiz nağılları konu edinerek, Türkmenleri daha yakından görüp tanıma imkânı bulacağız. Türk halk kültürü, halkların yüzyıllar içindeki yaşayışlarını, duyuş, düşünüş, deneyim ve gözlemlerini zaman içinde atasözü ve deyim olarak kalıplaştırmıştır.

Atasözleri; halkın zekâsının inceliklerini ve kıvraklığını dolaylı yoldan benzetmelerle gözler önüne seren, öğretici ve yön gösterici, Şinasi'nin deyimiyle halkın hikmetleridir. Toplumun töre, dünya görüşü, yaşam koşullarını yansıtan halk kültürünün, halk biliminin en önemli türlerindedir.

Öncelikle Türkmenistan atasözlerini (*nağıtl*), çeşitli Türkmen kaynaklarından¹ da faydalanarak (yazımızda; topladığımız 400 civarındaki atasözüden sadece 250 kadarını kullandık), kendi görüşlerimizi de ilâve ederek şu şekilde bir tasnif denemesi yapabiliriz.

Türkmenistan atasözlerini; “insan”ı merkez olarak kabul edersek, onun etrafında teşekkül etmiş aşağıdaki başlıklarla ifade edebiliriz.

İNSAN

1. Yerilen ve yüceltilen değerler ile ilgili atasözleri,
2. Sosyal hayat “sosyal tenkit - sosyal hiciv - tanrı - din” ile ilgili atasözleri,
3. İlim-bilim ve aklın önemi ile ilgili atasözleri,
4. Hayvanlarla ilgili atasözleri,
5. Tabiat unsurları ile ilgili atasözleri,
6. Diğer atasözleri.

1. Yerilen ve yüceltilen değerler ile ilgili atasözleri

a. Vatancılık (İl-yurt-vatan sevgisi):

“Dinden çıksañ-đā ilden çıkma.”

“Göçen yurdun gadırını gonañda bilersañ.”

“İlim günüm bolmasa, ayım günüm dogmasın.”

“Tovşana doğduk tepe.”

“Yarından ayrılan yedi yıl aglar, ilinden ayrılan ölyeñçe aglar.”

b. Dostluk, birlik ve beraberlik (agzıbirlik):

“Agzalalık ağır ile yaraşmaz.”

¹ *Türkmen Diliniñ Sözlügi*, Türkmenistan SSR. İhmlar Akademiyasınıñ Neşiryatı, Aşgabat, 1962; N.Yusupov - C.Yusupova, *Türkmen Dili ve Edebiyatı*, Dessur Kiçi Kerhanası, Aşgabat, 1992.

“Döstuň aybını yüzüne ayt.”

“El eli yuvar, iki el birigip yüzi yuvar.”

“Hasāplı döst uzak gider.”

“Hayvan işgaşa-ışgaşa, insan soraşa-soraşa.”

“Maslahatlı biçilen don gışga bolmaz.”

“Özüni süyt bilgin, döstuňu gaymak.”

“Yigidi döstundan tana.”

c. Temkinli olmak:

Süytde agzı bişen suvı üflöp içer.”

d. İyilik:

“Yagşy niyet-yarım döwlet.”

“Yagşılığa yagşılık her kişiniň işidir, yamanlığa yagşılık er kişiniň işidir.”

“Yagşılıgy suv dübüne okla, bälük biler, bälük bilmese Hälük biler.”

e. Çalışmanın önemi:

“Gılıç gıñında yatsa, porsâr.”

“İşlemedik dişlemez.”

f. Yalancılık-doğruluk, hırsızlık-dürüstlük:

“Egri āzar, dogrı ozar.”

“Ogırı hem özüne osar, orramsı hem.”

“Ogırlık eden uyalmaz, üstüne gelen uyalar.”

“Yalançı yarımaz, ogırı bāyımaz.”

(Komisyon), “*Edebiyat 8*”, Magarif Yay., Aşgabat, 1985.

(Komisyon), “*Türkmen Dili 5*”, Magarif Yay., Aşgabat, 1989.

(Komisyon), “*Türkmen Dili 8*”, Magarif Yay., Aşgabat, 1989.

(Komisyon), “*Türkmen Dili 10-11*”, Magarif Yay., Aşgabat, 1990.

(Komisyon), “*Türkmen Diliniň Gramatıkası 7-8*”, Magarif Yay., Aşgabat, 1977.

Yusuf Azmun, “*Türkmen Halk Edebiyatı Hakkında*”, R.Rahmeti Arat İçin, TKAE. Yay., Ankara, 1966.

“Yedi ölçep, bir kes.”

g. Çocuk sevgisi:

– “Adam bālāsı-iliñ lelesi.”

“Bal süyci, baldan bāla süyci.”

2. Sosyal hayat ile ilgili atasözleri:

a. Sosyal tenkit:

“Bāy tēze dōn geysel, gutlı bolsun diyerler, garīp tēze dōn geysel, nireden aldñ diyerler.”

“Berimsiz bāylara barandan, keremli dāglara bar.”

“Deli delini söyler, mōlla ölini.”

“Garībñ sözi yer hem almaz, yerde-de galmaz.”

“Geçiñ üç-sözün puç, geçiñ yüz-sözün düz.”

b. Sosyal hiciv:

“İki at depişer arasında eşek öler.”

“Mōllada berim bolmaz, yabıda gerim.”

c. Zahmet ve zahmet çekmek:

– “Açlık cebirin çekmedik, dokluk gadırın nēbilsin.”

– “Acısı bolmadıgñ süycüsü bolmaz.”

“Alma biş agzıma düş.”

“Arıñ zeheriñ çekmedik, balıñ gadırın nēbilsin.”

“Cepasını çeken vepasını görer.”

– “Giç yat-đa, ir tur, altı pişegi artık ur.”

“Yatan öküze iym yok.”

“Zehmet soñ rēhnet.”

d. Düşmanlık ve düşmanı tanımak:

“Dōstunı egleme nepden galmasın, düşmāññ saklama sırñ bilmesin.”

“Duşmān seni tanamankā, sen duşmānı tana.”

“Duşmānı bas, zıyān berse as.”

“Duşmānıñ peşeçe bolsa, pilçe gör.”

e. İnsan karakteri ve kişilik:

“At ayagına nāl ursañ eşek ayagın galdır.”

“Düye öz boyunıñ egrisini bilmen yılana egri diyermiş.”

“Özüni öveniñ tanapı çüyrük.”

“Yaman günler yağşı bolar, yaman ādam yağşı bolmaz.”

f. Allah - dīn:

“Hudāya inansañ mañ veli eşecigiñi berk duşa.”

“Tañrı beren gılıgı ölende galar.”

“Ümitli guş Kēbe yetmiş.”

“Yekelik Hudāy’a yağşı.”

“Yöluñ āk bolsuñ, yoldaşıñ-Hak.”

g. Misafir ve misafirperverlik:

“Akmak mihmān öy eyesine hödür eder.”

“Mihmān atandan ulı.”

3. İlim-bilim ve aklın önemi ile ilgili atasözleri:

a. İlim-bilim:

“Bilegi yogīn birini çıkar, bilim olan müñini.”

“Bilimli ölmez, bilimsiz gülmez.”

“Bir okāna bar, bir hem dokana.”

“Dil bilmez nöker, ābrayıñı döker.”

“Köp yaşān bilmez, köp okān biler.”

b. Aklın önemi:

“Akıllā bir söz bes, akmaga müñ söz hebes.”

“Akıllı özünü övmez.”

“Akıllınıñ işinden gövniñ söyner, akmağın işinden pehimiñ keyiner.”

“Akılsız bāy bolandan, akıllı gedāy bol.”

4. Hayvanlar ile ilgili atasözleri:

– “Aç tovuq düüşünde darı göröyer.”

“Acalı yeten tilki hinine bakıp üyrer.”

“Arkalı köpek gürt alar.”

“At aylanıp gazıgın tapar, suv aylanıp yarıgın.”

“At garrār meydan garramaz, yigit garrār, heññām garramaz.”

“At rızgalı ālında.”

“At ürken yerinden, ēr gorkan yerinden.”

“Atda ayak bolsuñ, ērde gayret.”

“Atı bārın gānatı bār.”

“Balık başından porsar.”

“Bayguşın rızgalı agzına geler.”

“Çaman ördek ir uçar.”

“Düye köşegini govı görse, hem deper, hem gapar.”

“Düyeniñ ulusu köprüde kötek iyer.”

“Eşek hem öz deñini gaşar.”

“Eşek semrese, eyesini deper.”

“Garga garganıñ göziñ çokmaz.”

“Garga müñ gagırsa-da yāz çıkmaz, gāz bir gagırsa-yāz.”

“Garınca gara günde, gurbaga saz-söhbette.”

“Gürdı agzasañ gürt geler.”

“Gürt arkasından guş doyar.”

“Guş gānatından kirey islemez.”

“Hemme yerde horazıñ sesi bir.”

“Her yurduñ tilkisini z tzısı bilen avlarlar.”

“Hespsız uçan guş gonalgasını yalrışar.”

“l ogrısız bolmaz, dg brsız.”

“t arrıklıgını grda bildirmez.”

“t ięn sdan at ięmez.”

“t ykelese, eyesi duymaz, pişik yelese-bibisi.”

“t rer, kerven geęer.”

“Kerri goyn gię rker.”

“li arslandan diri sığan yağşıdır.”

“Pişigiñ yıldımlıgı samanhana ęenli.”

“Seręe semrp, batmn ęıkamaz.”

“Seręeden gorkan darı ekmez.”

“Şu gnki seręe dynki seręe cik-cik vreder.”

“Yer gatı bolsa kz kzden grer.”

“Yitmedik goyun semrimez.”

“Yıln ęakan kendirden gorkan.”

“Yıln garrıyanda gurbaga gtnden drter.”

“Yılnıñ daşı yumşak içi zehir.”

“Yılnıñ yigreneni narpız, ol hem hininiñ agzında ggerer.”

5. Tabiat unsurları ile ilgili ataszleri:

“Agacıñ şahası yokarı bolsa, mivesi aşk.”

“Alkış bile r ggr, yağmır bile yer gger.”

“Almnı gge at, yere dşyenęe ya pelek.”

“Dga ęıksañ hem, dabanıñı gzlp gez.”

“Dgdan arkası bolanıñ, dşdan yregi bolar.”

“Dāğı dāşı yel bozar, adam ārasını söz.”

“Gār yagdı diyip begenme-ayazı bārdır, işan geldi diyip begenme,-
nıyazı bārdır.”

“Gıış gününüñ höziri - ödünü gurı gerek.”

- “Gıışı gışlamasa, yāzı yāzlamaz.”

“Odunu yığana yakdır, mālı gazanana bakdır.”

“Pılān yerde bakır bār, barsañ bakır-da yok, takır-da.”

“Söpı sogan iymez, tapsa-gabıgını hem goymaz.”

“Sü gider dāş galar, yād gider gārdaş galar.”

“Suv küyzeşi suvda sınar.”

“Suva söylenme, kāpıra dayanma.”

“Tēze küyzeniñ suvı sovuq.”

“Yāz diyip ötsüz gezme, gıış diyip - suvsüz.”

“Yāzıñ yuvundısı gışa gatık.”

6. Diğēr atasözleri:-

“Acı balgaz çıkdı, tebipleriñ golu bağlandı.”

“Aç başım - dīnç gulagım.”

“Arpa ekip bğday orcağ bolma.”

“Ata kesbi - ogla halāl.”

“Bal diyen bilen ağız süycemez.”

“Çilimkeşiñ hem içi yanar hem dıışı.”

“Gamşı govşak tutsañ eliñi gıyar.”

“Gapaksız gāzan gaynamaz, ecesiz oğlan oyamaz.”

“Kırk gulanıñ içinde bir ağısağı bildirmez.”

“Kör hasāsını bir aldır.”

“Kötek güyçli bolsa, yün gazık yere gider.”

“Kütek pıçak el keser.”

- “Māl eyesine çekmese, şumluk.”
– “Murasdan yumruk etsede hakıñı al.”
– “Odı özüñe bas, ötmese-keseke.”
“Ot bolmadık yerde tüsse bolmaz.”
“Oyunçı utulanını bilse yağşı.”
“Öli āyatdan doymaz, diri hezzetden.”
“Öñ degen yumruğıñ tesiri artık.”
“Pulsuz bāzara barandan, kepensiz göre giren yağşı.”
“Süri agsagını gizler.”
“Ulınıñ diyenini etmedik uvlar.”
“Yıkılan göreşden doymaz.”
“Yıkılacak araba kırk gün öñünden cıgıldar.”
“Yiten bıçağıñ sapı altın.”

Yukarıdaki tasniften başka, Türkmen nağıllarını bir de Türkiye Türkçesindeki atasözleri ile karşılaştırdığımızda, tam benzerlik gösterenlerin yanında, bir veya birkaç sözcüğü farklı (fazla veya az) olanlarına da tesadüf ettik². Bunları belli kurallara göre sıraladığımızda ise oldukça ilginç örneklerle karşılaştık. Şimdi kısaca bunları göstereyim.

Tam bir benzerlik gösteren atasözleri:

“Yatan öküze iym yok”	“Yatan öküze yem yok.”
“Az bolsun uz bolsun.”	“Az olsun uz (öz) olsun.”
“Garındaşdan garnım yakın.”	“Kardeşten karın yakın.”
“Çıkmadık canda umut bar.”	“Çıkmadık canda umut vardır.”
“Serçeden gorkan darı ekmez.”	“Serçeden korkan darı ekmez.”
“Bal tutan barmagını yalar.”	“Bal tutan parmağını yalar.”

2 Böyle bir karşılaştırmada Türkmenistan Türkçesinin fonetik-morfolojik-sentaks özellikleri ve sözcük hazinesi gözönüne alınmalıdır.

“Çekişmedik-bekişmez.”

“Çekişmeyince pekişmez.”

Bir sözcüğü değişik olan atasözleri:

“Garga garganın gözüñ çokmaz.”

“Karga karganın gözüni oymaz.”

“Balık başından porsar.”

“Balık baştan kokar.”

“İt ürür, kerven geçer.”

“İt ürür kervan yürür.”

“Alma biş ağzıma düş.”

“Armut piş ağzıma düş.”

“Baykuşuñ rızgali ağzına gelir.”

“Baykuşun kısmeti ayağma (ağzına) gelir.”

Birden fazla sözcüğü değişik olan atasözleri:

“İki at depişer, arasında eşek öler.”

“Atlar tepişir, arada eşekler ölür.”

“Neme ekse, şonu orarsuñ.”

“Ne ekersen onu biçersin.”

“Ağşamıñ hayrından, ertiriñ şeri yağşı.”

“Akşamın hayrından, sabahın şerri iyidir.”

“Ot bolmadık yerde tüsse bolmaz.”

“Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.”

“Akıl yaşda bolmaz, başda bolar.”

“Akıl yaşta değil, baştadır.”

“Süytde ağzı bişen, suvı üflep içer.”

“Sütten ağzı yanan yoğurdu (ayranı) üfleyerek içer.”

“El eli yuvar, iki el birigip yüzi yuvar.”

“El eli yıkar, iki el yüzü.”

“Akmak mihman, öy eyesine hödür eder.”

“Ahmak misafir ev sahibini ağırlar.”

“Gızım saña aydayıñ,
gelnim sen düş (eşit).”

“Kızım sana söylüyorum,
gelinim sen anla.”

“Yağşılığa yağşılık her kişiniñ işidir,
yamanlığa yağşılık er kişiniñ işidir.”

“İyiliğe iyilik her kişinin kârı,
kötülüğe iyilik er kişinin kârı.”

“Tığ yarası biter, söz yarası bitmez.” “Bıçak yarası geçer, dil yarası geçmez.”
“Gorkağıñ ecesi ağlamaz.” “Kaçanın anası ağlamaz.”

Aynı düşüncelerin fazla veya eksik sözcüklerle ifade edildiği atasözleri:

“Yetim gözi çemçede,
odunçıñki omçada.” “Oduncunun gözü omçada,
dilencinin gözü çömçede.”
“Özi eden ökünmez.” “Kendi düşen ağlamaz.”
“Eken orar, dokan geyer.” “Eken biçer, konan göçer.”
“Gızı bariñ nezi bar.” “Kızı evi naz evi.”
“Ağacıñ şahası yokarı bolsa,
mivesi aşak.” “Ağaç meyvesi olunca
başını aşığı salar.”
“Aç tavuk düyşünde darı görýer.” “Aç tavuk kendini buğday (arpa-darı)
ambarında sanır (görür).”
“Yılanıñ daşı yumşak içi zeher.” “Yılana yumuşak diye el sunma.”
“Dostuñ ayıbını yüzüne ayt.” “Dost dostun ayıbını yüzüne söyler.”
“Dağ başı dumanstız bolmaz,
er başı hıyalstız.” “Dağ başında duman eksik olmaz.”
“Gılıç giniñda yatsa porsar.” “İşleyen demir ışıldar.”
“Guru sözden palav bolmaz,
yağ bilen tüvüsi bolmaz.” “Kuru laf karın doyurmaz.”
“Suv küyzeşi suv yolunda sınar.” “Su testisi su yolunda kırılır.”
“Yalan sözleseñ tutularsın,
düz sözleseñ gutularsın.” “Yalancının mumu yatsıya kadar
yanar.”
“Gıştı gışlamasa, yazı yazlamaz.” “Kış kış gerek, yaz yaz.”
“Yogı yaradıp bolmaz.” “Yoktan yonga çıkmaz.”

<i>“At ürken yerinden, er gorkan yerinden.”</i>	<i>“Atın ürkeği, yiğidin korkağı.” “At aralıkta, yiğit gariplikte.”</i>
<i>“Hudaya inansañ inan veli eşeciğiñi berk duşa.”</i>	<i>“Eşeğini sağlam bağla, sonra Allah’a ısmarla.”</i>
<i>“Gaçan gutular, duran tutular.”</i>	<i>“Kaçanın anası ağlamaz.”</i>
<i>“Akılsız bay bolandan, akıllı geday bol.”</i>	<i>“Akıl para ile satılmaz.”</i>
<i>“Deli delini söyler, molla ölüyü.”</i>	<i>“Deli deliden hoşlanır, imam ölüden.”</i>
<i>“Atı bariñ gānātı bar.”</i>	<i>“Atlıya saat olmaz.”</i>
<i>“Galan işe gar yagar.”</i>	<i>“Bugünkü işini yarına bırakma.”</i>
<i>“Gara keçe ak bolmaz, köne duşman-dost.”</i>	<i>“Eski düşman dost olmaz. (İt derisinden post olmaz.)”</i>
<i>“Düyenin ulusu köprüde kötek iyer.”</i>	<i>“Deve büyüktür amma beşini bir eşek yeder.”</i>
<i>“Acalı yeten tilki hinine bakıp üyrer.”</i>	<i>“Eceli gelen it cami duvarına siyer (işer).”</i>
<i>“Hiçden giç yağşı”</i>	<i>“Eceli gelen fare kedi taşığı kaşır.”</i>
<i>“Hesapsız uçan guş gonalgasını yalnuşar.”</i>	<i>“Geç olsun da güç olmasın.”</i>
<i>“Yılanın yigreneni narpız, ol hem hininiñ agzında gögerer.”</i>	<i>“Ayağını yorganına göre uzat.”</i>
<i>“Öñ gelen orun alar.”</i>	<i>“Yılanın sevmediği ot, deliğinin ağzında biter.”</i>
<i>“Arpa ekip, buğday orcak bolma.”</i>	<i>“Erken kalkan (çıkan) yol alır, er evlenen döl alır.”</i>
<i>“Altın yerde yatmaz, iyilik yolda.”</i>	<i>“Arpa eken buğday biçmez.”</i>
<i>“Akıl oynamaz, altın çüyremez.”</i>	<i>“İyilik eden iyilik bulur.”</i>
	<i>“Altın yerde paslanmaz, taş yağmur- dan ıslanmaz.”</i>

“Hayvan ısgaşa-ısgaşa,
insan soraşa-soraşa.”

“Dama-dama köler bolar,
hiç dammasa çöl bolar.”

“Yiten bıçağıñ sapı altın.”

“İnsan konuşa konuşa,
hayvan koklaşa koklaşa.”

“Damlaya damlaya göl olur.”

“Kaçan balık büyük olur.
(Kaybolan koyunun kuyruğu büyük olur.)”

Topladığımız diğer atasözleri:

“Acıgan ölmez, alñasan öler.”

“Açlık neme ydirmez, dokluk neme diydirmez.”

“Ağısız ölüm bolmas, öykesiz toy.”

“Ak gireni bilen añ girmez.”

“Ala gargadan hakım bolsa, gış gelmese yaz geler.”

“Alıp asgın bolyançan, berip ökde bol.”

“Araça tayak deger.”

“Arım köyenden, imanım köysün.”

“Aşy yok oraza tutar, işi yok namaz okar.”

“Aşsız-sahı, gılıçsız-batır.”

“Atı dövek garradar, yigidi- orak.”

“Aydıcı akmak bolsa, diñleyci dana gerek.”

“Aydılsan söz - atılan okdur.”

“Azacık gaygını iş basar, azacık agırını - aş.”

“Bagtly sehet gözlemez.”

“Bahıkçı müñ tümenlik düş görse, bahıgma yorar.”

“Başı sagıñ - malı tükel.”

“Batır yarasız bolmaz.”

“Bay malını bahıl gısganar.”

“Bazara bar bagtıñ gör.”

- “Çagalı öy bazar, çagasız öy mazar.”
- “Dana bir söz bes, akmaga müñ söz hebes.”
- “Dek gezen dok gezer.”
- “Dil bela, diş gala.”
- “Diş dişe degenden daş daşa degsin.”
- “Dogrı gelen keyigiñ iki gözünden başga ayıbı yok.”
- “Dok çaykanman, aç doymaz.”
- “Dok diyip tilke barma; aç-da bolsa gurda bar.”
- “Dokuñ açdan habarı yok.”
- “Doñuz ölse-de, hor-horı yatmaz.”
- “Ekme biçersiñ, gazma düşersiñ.”
- “Gazana yanaşsañ garası yakar, yamana yanaşsañ-belası.”
- “Gızıl görse, Hıdır azar.”
- “Gice oda gitme, gündüz tüsse.”
- “Giden getirer, oturan nırh sorar.”
- “Göz-derya.”
- “Hereket-de - bereket.”
- “Her işiñ hayrı yapşıdır, toyuñ gelşiği bağşıdır.”
- “İki yakın uruşsa özgelere iym bolar.”
- “İt yüvrügin tilki söylemez, gamlı kişi gülki söylemez.”
- “Kireysiz kilim kakılmaz, ocaksız öye bakılmaz.”
- “Kiri kir açar, kineni - söz.”
- “Namarda zar bolandan, gara derya gark bol.”
- “Nanını ayan aş a yeter, donunu ayan toya.”
- “Ne hamır ne petir, ne toya yarar ne yasa.”
- “Neme eksen şoñı orarsın.”
- “Oynap ekseñ, boynap biter.”
- “Oyun bir, maza iki.”

- “Ökde ökdeni görende, ayağı tibirdep.”
 “Parh bilmeze yarma-da, köce-de.”
 “Pul boldı kül boldı.”
 “Sekiz geçe, dokuz teke.”
 “Şalı suvsız bolmaz palav bugsuz.”
 “Tapan begener, tanan-alar.”
 “Toya garramak yok.”
 “Uçgundan ot dörer.”
 “Urşuň geňeşi yok.”
 “Uzadandan yoldaş bolmaz.”
 “Yamanı görmedik - yağşa nırh bermez.”
 “Yetimi vur yık, köynegini yırtma.”
 “Yük egrisi uzak gitmez.”
 “Yüvrük yarışda belli, namart - tabakda.”
 “Yüz berilse yüzün düşer etme.”
 “Yüz goyun tükener, yüzü garalık tükenmez.”
 “Yüz namart bir merdiň yerini tutmaz.”

SÖZLÜK

A		ãñ	: idrak, şuur
ãbray < ab-ı ruy	: itibar, saygı	arrıklıg	: zayıflık, kuruluk
acal	: ecel	artık	: fazla
agir	: ağır, müşkül	asgın	: kuvvetsiz, zayıf, çelimsiz
ãgırı	: ağrı	aşãk	: aşãğı
agsak	: aksak, topal	ata	: baba, dede
agza-	: bahsetmek	ãyat	: ayet
agzalalık	: ihtilãf	ayt-	: söylemek
akilla < akıllı-a	: akıllıya	ãzacık	: azıcık, biraz
akmak	: ahmak	B	
alma	: elma	bagsı	: şair, ozan
alfãsa-	: acele etmek, çabuk davranmak		

bağt	: baht, talih	deli-ni	: deliyi
bahul	: pinti, hasis, kıskanç	depiş-	: tepişmek
bâr	: var	deryâ	: deryaya
b.îñ	: olanın	derya-a	
bar-	: gitmek, varmak	dîñç	: sakin, rahat
barmak	: parmak	dok	: tok
bas-	: basmak, ezmek	doka-	: dokumak
bâtır	: kahraman, yiğit	dokâ-ân-a	: dokuyana
bây	: zengin	dokluk	: tokluk
bâya-	: zenginleşmek	doñuz	: domuz
bâyı-	: zenginleşmek	döre-	: türemek, hasil olmak, meydana gelmek
bâzar	: çarşı, pazar	dövek	: harman
bekişmez	: pekişmez	duşmân	: düşman
berim	: verme, rüşvet	düş-	: düşmek, inmek
berimsiz	: pinti	d.-yen-çe	: düşünce
berk	: sağlam	düye	: deve
bes	: kâfi, yeter miktarda	düys	: düş
bilmên<bil-mên	: bilmeden	E	
biş-	: pişmek, yanmak	ece	: ana, anne
börü	: kurt	egri	: eğri
C		ek-	: ekmek
cebir	: zor, zarlama	ertir	: sabah, yarın
Ç		eye	: sahip, iye
çaykan-	: yalpalamak	Ê	
çekiş-	: çekişmek	êr	: erkek, eş
ç.-medik		G	
çemçe	: kaşık	gâl-	: kalmak
çilimkeş	: sigara içen	galâ	: kale
çok-	: gagalamak	gamuş	: kamyş, saz
çüyre-	: çürümek, bozulmak	gânat	: kanat
D		gâr	: kar
dam-	: damlamak	garga	: karga
d.-a dama	: damlaya damlaya	gark bol-	: batmak
d.-masa	: damlamasa	garrat-	: daha yaşlı göstermek, ihti- yarlamak
dâna	: bilgi sahibi, bilge	garri-	: ihtiyarlamak
daş	: dış, uzak	g.-yan-da	: ihtiyarladığında
dâş	: taş		
dek	: şakin, yavaş		
deli	: deli		

garındaş	: akraba	Hudây	: Hüda, Allah
gāzan	: kazan	I	
gazık	: kazık	man-	: inanmak
geçiñ<geçi-ñ	: keçinin	ısgaş-	: kolaşmak
gedây	: geda, dilenci	İ	
geñeş	: öğüt, nasihat, tavsiye; kurul, meclis	iç-	: içmek
gılık	: huy, karakter	iç-en	: içtiği
gıñ	: kın	ır	: erken
gısga	: kısa	iy-	: yemek
gısgan	: kıskanmak	iyim	: yem
gızıl	: kızıl; altın	K	
gıce	: gece	kak-	: kakmak, çakmak
gol	: kol, el	kapır	: kafir
gonalga	: tünek, durulacak yer	Kêbe	: Kâbe
gon-alga		kerven	: kervan
govşak	: gevşek	kesb	: çalışıp kazanma
göçen<göçe-en	: göçtüğün	keseke	: başkası, yabancı
göger-	: yükselmek, göğermek	keseke-e	: başkasına
göreş	: güreş	keyik	: ceylân
gövün	: gönül	kêyin-	: sızlanmak, yakınmak, yanmak
gulan	: yabani eşek	kîne	: kin, garaz
guth	: kutlu	kirey	: kira
gutul-	: kurtulmak	köy-	: yanmak
g,-arsıñ		köynek	: gömlek
güyçli	: güçlü	kütek	: kör
H		k.pıçak	: kör bıçak
hâlâl	: helâl	küyze	: testi
Hâlık	: Tanrı	M	
hamır	: hamur	maslahath	: nasihatlı, tavsiyeli, danışıklı
hasâ	: asa, değnek, sopa	mâzâ	: haz
hayır	: hayır, iyilik	mîve	: meyve
hebes	: abes, boş	m.si	: meyvesi
hem	: da, de, dahi, bile	müñ	: bin
hereket	: hareket	murâs	: miras
hezzet	: saygı, hürmet	m.đan	: mirasdan
hıyâl	: hayal	müñmân	: misafir
hın	: in		
hödür ed-	: ikram etmek, ağırlamak, davet etmek		

N		özge	: başka, diğer, öteki
nâmârt	: korkak, ödlele, namert	P	
nân	: ekmek	palav	: etli pilâv
narpız	: nane	parh	: fark
nême	: ne	pelek	: felek
nep	: kâr, kazanç	peşeçe	: sivrisinek, sivrisinek gibi
nêz	: naz	pıçak	: bıçak
nırh	: deđer, fiyat	pılân	: filan
O		pılçe	: fil, fil gibi
öcak	: ocak	porsa-	: pis kokmak (paslanmak)
öduñçf	: oduncu	püç	: boş, manasız, saçma söz
odun-çf-fi-kı	: oduncununki	pul	: para
ogrı	: hırsız	R	
oka-	: okumak	rehnet	: saadet, huzur, mutluluk
oka-an	: okuyan	rızgal	: nasip, hisse
oka-an-a	: okuyana	S	
okla-	: oklamak, fırlatmak	sahf	: cömert, eli açık
omça	: odun parçası, ağaç kütüğü, kütük	semre-	: semizlenmek, şişmanlamak
or-	: biçmek	sın-	: kırılmak
o.-arsıñ		sogan	: soğan
orâza	: oruç	söpi	: sofı
orramsı	: ahlâksız, azgın	söy-	: sevmek
orun	: yer	söyün-	: sevinmek
os-	: ummak, düşünmek	suv	: su
öt	: od, ateş	sürı	: sürü, uzun
oz-	: geride bırakmak, geçmek, ileri gitmek	süycı	: tatlı
Ö		süyt	: süt
ökde	: usta, mahir, becerikli	Ş	
ö.nı	: ustayı	şaha	: dal, budak, kol
ökün-	: pişman olmak	ş.sı	: dañı, kolu
öl-	: ölmek	şâh	: pirinç, çeltik
öl-ên-de	: öldüğünde	şomı	: onu
öñ	: ön, evvel	şumluk	: tatsızlık, üzüntü, kötülük, şer
öt-	: geçmek, tesir etmek	T	
ö.-mese		tana-	: tanımak
öy eyesı	: ev sahibi	t.-mankâ	: tanımadan
öyke	: öfke, dargınlık	tanap	: temel

tap-	: bulmak
tebîp	: tabip, doktor
tibirde-	: titremek
tovuk	: tavuk
toy	: toy, düğün
tutul-	: tutulmak
tükel	: bütün, hep, tamam
tüsse	: duman
tüvi	: pirinç

U

uçgun	: kıvılcım
umut	: ümit, umut
uruş	: kavga, savaş
utul-	: yenilmek
u.-an-ı-nı	: yenildiğini
uyal-	: utanmak
üz	: düzgün

Ü

üflep	: üfleme
üfle-ip	: üfleme
üyr-	: havlamak
V	
veli	: fakat, ama, lâkin

Y

yabı	: at
yagşı	: iyi, güzel
yalňış-	: yanılmak, şaşırma
yaman	: kötü
yaraş-	: yakışmak; barışmak, uzlaşmak
yarma	: yarma, irmik
yekelik	: yalnızlık, teklif
yet-	: yetmek, ulaşmak, gitmek
yigren-	: tiksirmek
y.-en-i	: tiksindiği
yit-	: kaybetmek, yitmek
yogın	: kalın, yoğun
yokarı	: yukarı
yuv-	: yıkamak
yuvundı	: kirlı su, çirkef
y.sı	
yüvrük	: yürük, hızlı, koşan

Z

zâr	: şikâyet; ihtiyaç
z.bol-	: muhtaç olmak, ihtiyacı olmak
zehmet	: zahmet.

KAYNAKLAR

1. Ömer Asım Ersoy, *Atalar Sözlüğü I*, İnkılâp Kitap Evi, İstanbul, 1991.
2. Kemal Eyyübođlu, *Onüçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul, 1975.
3. Prof.Dr. Şükri Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara,1986.
4. Ferit Develliođlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitap Evi Yay., Ankara, 1982.
5. *Türkmen Diliniñ Sözlüğü*, Türkmenistan SSR. İlimler Akademiyasının Neşiryatı, Aşgabat, 1962.
6. N. Yusupov-C.Yusupova, *Türkmen Dili ve Edebiyatı*, Dessur Kiçi Kerhanası, Aşgabat,1992.
7. (Komisyon), *Edebiyat 8*, Magarif Yay., Aşgabat, 1985.
8. (Komisyon), *Türkmen Dili 5*, Magarif Yay., Aşgabat, 1989.
9. (Komisyon), *Türkmen Dili 8*, Magarif Yay., Aşgabat, 1989.
10. (Komisyon), *Türkmen Dili 10-11*, Magarif Yay., Aşgabat, 1990.
11. (Komisyon), *Türkmen Diliniñ Gramatıkası 7-8*, Magarif Yay., Aşgabat, 1977
12. Yusuf Azmun, *Türkmen Halk Edebiyatı Hakkında*, R.Rahmeti Arat İçin, TKAE. Yay., Ankara, 1966.
13. İlhan Çeneli, "Türkmen Türkçesi Sözlüğü", *TDAY Belleten 1982-1983*, TDK Yay., Ankara, 1986.
14. *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I-II*, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1992.
15. Nihat Özön, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, İnkılâp Kitap Evi, İstanbul, 1989.
16. Nejat Muallimođlu, *Deyimler, Atasözleri, Beyitler ve Anlamdaş Kelimeler*, Muallimođlu Yay., İstanbul, 1983.